

Dr. Zober:

Slovensko in tuje slovstvo.

Misli o obnovi po vojni.

Načelo „l'art pour l'art“ me ni nikdar moglo docela prepričati, ker velja le za umetnika, dokler ustvarja. Ko je umotvor končan in nam ga umetnik pokloni, da se poglobimo vanj, izgubi ta absolutni ali absolutistični rek svojo prvotno vsebino. Gledalec, poslušalec, bralec brez predsodka gledajo sliko ali kip, poslušajo godbo ali dramo, čitajo roman ali pesem drugače, iz sebe. Umetnost se v tem novem subjektu, v uživalcu, izpremeni. Kip, slika, roman ali pesem uplivajo preko svoje umetniške oblike, tudi preko umetnikove intuicije. Umotvori vsake vrste, porojeni le „pour l'art“ iz stvariteljevega zanosa, učinkujejo socialno. Saša Šantel se je svoječasnó (v „Vedi“ 1913) vprašal, obstoji li nacionalna umetnost, da li moremo ob goli pokrajini brez emblemov govoriti o „narodni“ pokrajini in velja li pojem „narodne umetnosti“ tudi preko umetnikovega krstnega lista, preko sujeta péče in avbe ali stolpa z nasajeno trobojnico. In odgovarja, da. Ravno oni umotvor, ki opušča vsak emblem in išče bistvo, ne da bi se ga zavedal (torej brez tendence) in zgolj pour l'art, učinkuje kakor eminentno nacionalen umotvor, ker vzbuja psihična imponderabilia, učinkujoča, če ne trenutno jačje, pa vsaj v efektu globlje, nego gesla ali bojni klici. To velja za umetnost in genere, in specie pa najbolj za slovstvo, — za znanstveno, poljudno, za zgodovino, politiko itd. velja to še neprimerno bolj, ker je tam že izpočetka oblika sredstvo, ki nam dela snov prijetnejšo.

Kakor vsem izlivom narodnega življenja, je tudi slovstvu odkazano njegovo mesto. V zadregi si, če si hočeš to mesto natančno določiti. Vsekakor se je dama v salonu hotela zabavati, če je vzela v bele roke drobno knjižico z mehкими usnjatimi platnicami in čitala to ali ono sentimentalnost, tiskano na holandski popir; tudi kmečki fant ali kmečka ženica, ki sta v nedeljo popoldan šegla po „Ognju in meču“ ali po Gregorčičevih pesmih, sta se hotela zabavati, četudi je tu morda že uplival „duh časa“ in se je radovednosti pridružilo navdušenje za junaka, njegove čine, njegovo idejo. Saj bi bil Bogdan Hmelnickij našemu človeku gotovo ljub in Ukrajina bi spomnila

marsikoga naše krajine, toda Skrzetuski in Podbipięta sta nas za-vojevala v naskoku in srce je na strani strašnega Jareme in one Poljske židov in šlahčičev, ki si je lahkomiselno zaigrala svojo usodo. — Docela druge vrste bralec je študent ali mlad inteligent, ki razglablja Razkolnikova ali Karenino ali Shylocka, ali ... hm, recimo Fausta; povprečni ženski, ki se razplače ob „kaj pa je tebe treba biló“ ali gospodu vpokojenemu poštnemu kontrolorju, ki ga Gregorčičeva „Soča“ razjari narodnega zanosa, ne moreš z uspehom dati v roko „Dume“, ker bo razumel pač posameznosti, celote pa ne. Torej kaj je slovstvo vsem tem?

Mogla ali morala bi se napisati razprava, ki bi z vsemi logičnimi dedukcijami in drugimi spekulacijami dokazala, kaj je slovstvo in kaj ni. Ali najprej, kaj ni. Potem bi videli, da slovstvo — po svojem bistvu — ni niti zgolj umetno, niti zgolj psihološko, niti zgolj nacionalno, niti zgolj moralno ali pedagoško ali samo fotografija, ali idealizacija ali tendenčno, ali edino pour l'art, niti to, niti ono, pa da ima vendar nekaj vsega tega v sebi; da je torej pismena slika vsega narodovega umstvenega in čustvenega dejstvanja in da odraža v sebi vso njegovo kulturo, to je način, kako se narod oblikuje, kako živi, čuti in misli. Slovstvo ti pove, kako innervira narod svojo duševno potenco, daje nam sliko njegovega temperamenta, teženj; — včasih postane tendenčno in nam podaje včasih karikaturu, sliko, ki ni docela pravilna. Za takšno nepravilno slikanje nam je klasičen vzgled ruska literatura v dobi zatiranja, ko so zunanje, izven slovstvenosti ležeče prilike povzročile njegovo spačenje; vzgled za to, kako odraža slovstvo sodobno narodovo kulturo, pa je naš „Kontrolor Škrobar“.

Pred nekim časom sem govoril s srednješolcem o slovenskem slovstvu. Zanimalo me je, kaj ve o njem. Baš so prečitali „Pegama in Lambergarja“. Mladi mož mi je na vprašanje, kaj misli o „Škrobarju“, odgovoril, da roman ni za nič. Na vprašanje, zakaj, ni vedel drugega odgovora, nego da je to čital. Drugič sem govoril z resnim starejšim, narodno zelo delavnim ravnateljem denarnega zavoda, ki je z znaki studa izjavil, da romana ni mogel prečitati do konca. Na vprašanje pa, da li res ne pozna nekaterih oseb in ali mu res niso znani trgi, za katere bi družabne in politične prilike „Št. Jedrti“ mogle biti fotografska slika, mi je mož četudi nerad priznal, da je vse to res. „Ampak!“ Sledil je tisti „ampak“, ki smo ga pred vojno čitali v ogabnem izobilju in ki je kulminiral v zboru „kra kra, križaj ga, pisca nemoralnega!“ Da je pa ta roman baš za to pe-

dagogičen, ker nam kaže slabosti naše polintelligence, ker nam kaže močvirje, v katerem so se morali boriti posamezni idealisti, tega doslej ni spoznala naša strokovna kritika. „Škrobarja“ nikakor in nikoli ne moremo prištevati propadni literaturi, kakor na pr. „Tagebuch einer Verlorenen“ ali nekatere spise Marcela Prévosta. Margareta Böhme ni našla slovenskega prevajalca, ker jo naše dame rade čitajo v originalu, toda, ko so izšla Prévostova za Slovence res docela nepotrebna „Ženska pisma“, kdo se je razvnel proti njim? Zakaj pa takrat ni bilo vika, da „takšnega“ slovstva ne potrebujemo? Kraigher je v resnici hodil s svojim Škrobarjem isto pot, kakor Zola, ki je svojim Francozom postavil pred oči nje same, takšne, kakor so bili in živeli v dobi drugega cesarstva. Morda se je dr. Ušeničnik razsrdil ob „Škrobarju“ za zidovi svojega alumnata v „sveti“ jezi, njegova obsodba je toliko vredna, kakor sodbe onih francoskih supramoralistov, ki v Zoli niso videli moralne strani in so se zato zagnali v „nemoralno“, pri tem pa pozabili, da je „J'accuse“ vodilna misel njegovega realizma. Radi učiteljice Milke sem bil že celo napaden v družbi, češ, da je ž njo napaden in kompromitira ves stan. Bedastoče takšnega očitka pač ni treba pokazati še posebej, kvečjemu da ji postavimo ob stran drugo, pomešano z malico: Ušeničnikovo trditev, da je res že hudo, „če so „liberalci“ takšni ... Škrobar bi bil morda razvnel lepo in koristno polemiko za ali proti. Vojna je prekinila vse to in škoda je, da se je to zgodilo, zakaj danes je zame bolj gotovo nego kedaj prej, da postaneš žalosten in srdit, ko prečitaš ta roman, ker se zaveš, da ti je avtor povedal istino in da slika socialne prilike nekaterih spodnještajerskih trgov, ki jih vojna najbrže ni ozdravila, nego samo ohranila v starem mrtvilu.

Tudi slovstven vzgled nam je „Škrobar“, da spoznaš iz slovstva narodovo kulturo, njene dobre in slabe strani, njene nositelje in tvorce. Cum grano salis, zakaj noben roman ni izmeril vseh problemov, očrtal vseh značajev, odgovoril na vsa vprašanja. Kakor je Kraigher narisal v tem romanu krajevno omejen in važen del našega življenja, tako si je isti pisatelj stavil v „Školjki“ drugo nalogo, risal druge ljudi. Tudi Jurčič je slikal tako. Njegovi rokovnjači, polharji, valpti, kmetje, Kersnikova jara gospoda ali Cankarjevi rodoljubi in študentje, Alešovčevi samostanci ali postave iz Trdinovih spisov in Vošnjakovih spominov, vse to so žive slike, so tipi, ki jih v drugih oblekah, z drugimi obrazi, toda z istim srcem vidimo in srečujemo dan na dan, — na polju, na parketu,

Gregorčič

v trgovini in cerkvi, v sodni dvorani, šoli, kavarni in strelskem jarku.

Čim izobraženejši je narod, čim več čita in misli, tem večjega pomena zanj je slovstvo, ki ni več samo slika, temveč postane ena izmed gibalnih sil narodove kulture in najvažnejša med njimi. Slovstvo po vsem; tu ni mesta za banalno vprašanje, kakšno direktno korist mi da ta ali oni pisatelj, saj je vseeno, da li ga poznam ali ne; niti za premeteno špekulacijo, če bi bilo naše slovstvo takšno, kakršno je, če bi bili vzeli iz njega tega ali onega pisatelja. Slovstvo je takšno, kakršno je vzraslo do današnjih dni in v kolikor nismo ž njim zadovoljni, evo pred nami bodočnosti, da je popravimo, da je spravimo v ono smer, ki si je želimo. Glede samoniklega slovstva ne moremo želeti mnogo. O tem se je pisalo že dovolj, govorilo preveč. Nedostaje nam na vseh krajih izvirnih slovstvenih proizvodov vseh vrst. Česa vsega nam nedostaje v našem slovstvu! Ni treba, da se primerjamo z Nemci, Francozi itd., tudi češko slovstvo je neprimerno drugače razvito nego naše. Kolikrat sem na pr. pogrešal zgodovinski spis, ki bi opisal postanek in življenje slovenskega razumništva, zgodovino slovenskega dijaštva v Wallensteinovi in švedski dobi, za Trubarja; da so sinovi naših kmečkih hiš študirali v Padovi, je gotovo; kako, kedo, kedaj, — kdo ve to danes? In v Pragi za Husa? V Derendingu in Tubingu? Pod Marijo Terezijo, Jožefom, Napoleonom, Metternichom? Le redki so podatki teh dob. In vendar, kdo se ne čuti vzhičenega, če čita na pr. Jurija Kobilu? Zgodovine v obsegu Kosovega „Gradiva“ sploh še nimamo in cela vrsta posamnih vprašanj je nejasna. Zgodovina posamnih mest in rodov, koliko jih je? Središče, Škofja Loka in Novo mesto so opisani, kje pa so Trst, Ljubljana, Celje, Gorica, Maribor? Zanje nimamo podatkov, ne vemo za svoje grbe, za svojo izumrlo plemstvo, ne poznamo niti fragmentov o ljubljanskih meščanih in sodnikih, o kraških prekupcih in dolenjskih vozniki, o trgovcih na Reki in v Trstu ali ... sedaj o naših v Ameriki, ki nam še ni dala svojega slovstvenega tributa. O Gorici so nam Pregelj, Budal in Remic napisali troje zanimivih pripovedi, ali Pregelj pravzaprav roman, ki zasluži priznanje, tembolj ker so takšni zgodovinski romani trojne vrednosti; umetniški v obliki, znanstveni v snovi (saj sta na pr. Pregelj, ali Sienkjevič, ali Ebers itd. morali proučiti dokaj snovi) in končno so narodni, ker dajejo bralcu vpogled v trpljenje naroda in mu predočujejo, da je na pr. v goriškem kmečkem uporuh že ležal oni narodni in socialni moment, ki živi še danes v vsem

uico Klun
na de
Padove

Slovenstvu. Romani narodove preteklosti so kulturni čini prve vrste in bridko moramo objokovati rano izgubo Bogdana Veneda, ki bi bil postal slovenski Gustav Freytag, ki nam ga danes nedostaje. Značilno je, da se za Venedom in potem, ko je potekla doba sentimentalne zgodovine, češ, izgubili smo vse Pomorje in Polabsko — in razven navedenih treh Goričanov nikdo ni slovstveno baval niti z zgodnjo našo zgodovino, niti sploh ž njo. Toda doba je realistična, v njej se odigravajo razni boji, socijalni, nacionalni, verski, strankarski in drugi. Dobro. Toda kje so — razun Aškerca, ki so mu to nekateri zamerili, ki jim ni nič do izgubljene njegove umetniške potence — kje so pesnitve iz Trubarjeve in Hrenove dobe, kje je roman „Iluzija“ iz dobe Napoleonove Ilirije in kesnejšega ilirstva, kje je roman iz Bahove dobe ali drama iz našega kmečkega življenja, kje je slovenski Anzengruber, kje naš Schönherr? „Kacijanar“ je ostal osamljen.

(Dalje prihodnjič.)

A. Debeljak:

U malem travnu.

Hudourniki okameneli —
snegi neskopneli v grapah gore —
to svetel spomin ostal
od zimske mračne more!

Drevje že očkuje radogledno,
v živici meži nobroj očes;
vrti — samosevci prti;
travnik vezen pestro vse počez.

Sive njive, brazde valovite,
Hrane žive, vrane, nalovite gladne
pa z ročico-repetnico navsezadnje
prst oplójeno blagoslovite.

Pôgled žejen svilne zelenine
sanja sred obilne ozimine:
Bogato solnce z néba se podviza,
bahato hleba pozlati se miza.

Dr. Zober:

Slovensko in tuje slovstvo.

(Dalje.)

„Zvon“, „Slovan“ in „Dom in Svet“ so klicali, a nihče se ni odzval. „Vedin“ krog je začel skupljati delavce in poizkusil s pričetkom organizacije znanosti v obliki magacina. V isti smeri je bila mišljena „Socijalna Matica“, — delo je zatrla zunanja sila v kali in danes imamo samo nado, da nam ostanejo naše knjižne organizacije po vojni nove, brez dosedanjih napak. Ustanovitev vseučilišča, ustvaritev vseh pogojev zanj, to ostane naša kulturna misel, ki je ne pokoplje niti sedanji svetovni prevrat. Toda ko gledamo to vse, kar imamo in česar nimamo, nam postane jasno, da ne velja tu nikak fiat lux, da ne moremo pričakovati nikakega slovstvenega Mojzesa, ki bi udaril ob skalo in napojil ves narod z novim vrelcem. Slovstvo bo raslo, če se vzbude talenti, — ne dvomim, da jih imamo, — in vzemo delo vstvarjanja iz rok nam diletantom in statistom. Morda nam prinese doba po vojni tudi nov razvoj, — vse je tu odvisno od zunanjih prilik, ki ne leže v slovstvu. Temu pa preostaja iz dobe pred vojno še druga dragocena dedščina: S svojim slovstvom moramo izmeriti življenje naših ljudi, kmeta ali študenta ali trgovca ali kogarkoli od Mure in Zile do Neretve, in če že gledamo na življenje skozi kavarniška okna, nam ni treba sedeti samo v „Evropi“, sedimo tudi v Ilico ali pod milim nebom v Splitu, odkoder vidimo Jadran. Misel slovensko-hrvatskega jedinstva, ne bratstva, je poklicana, da postane nositeljica naše bodoče kulturne borbe za obstanek . . Vsekakor pa mora slovstveno pasti kulturna meja, ki se dviga med Sotlo in Kolpo in Kvarnerom nevidna, toda tako občutna, in način, kako podremo ali vsaj predremo to kulturno mejo, je organizacija našega knjižnega trga. Kakor je v slovstvenem proizvodstvu inicijativa pri pisateljih in združenje še le sad takšne inicijative, tako je v organizaciji knjižnega trga inicijativa pri naših knjigarjih in založnikih. Primerimo najprej, koliko višje stoji hrvatsko knjigarstvo nad našim, potem vidimo, česa je pri nas najbolj treba. Sicer moramo priznati, da se je knjigarstvo pri nas tudi že razvilo, toda preko pričetkov je samo v Ljubljani in četudi smo že za mnogo, mnogo na boljšem, še vse to le izdaleka ne zadostuje, če primerjamo to, kar je, s tem, kar bi

moralo biti. Organizatorni duh in praktike nemškega knjigarja (iz „rajha“) nam morajo biti vzgled. Če govoriš osebno s tem ali drugim naših knjigarjev, slišiš seveda tudi druge pritožbe, ki gredo na rovaš občinstva. Toda to je circulus. Kakor vsi drugi slovenski trgovci, tako se morajo zavedati tudi knjigarji, da ne ležita povzdig in nacionaliziranje trgovine pri masi konsumenta, nego v inicijativi trgovca samega. Pričakovanje, da kupi konsument edino le iz narodne zavednosti pri rojaku, — torej pričakovanje bojkota — se ni obneslo, ker se tudi ne more. Isto velja za knjigarja. Le kdor prične trgovati fundirano in reelno in ki ravno tako razume knjigarstvo in pozna s knjigami združene kulturne naloge naroda, — tako, kakor pozna dober manufakturstroko in odjemalce, modo in tvornice blaga — bo prodal svoje knjige in si pridobil velik krog odjemalcev, torej ljudi, ki pridejo k njemu po slovenske, hrvatske in druge knjige. Res, da ne gre govoriti o Prešernovih poezijah kakor o platnu. Toda ne prikrivajmo si dejstva, da je tudi slovstvo trgovsko organizirano ali bi vsaj moralo biti, če ga hočemo priobčiti široki masi. Največji veleum, ki piše najboljše drame, občuti najslajšo liriko, stresa s svojimi verzi ves svet in vzbuja s svojimi romani narodovo vest, — tudi ta veleum potrebuje maná-žerja, ki spravi njegove spise med ljudi, v pisarnice, knjižnice, v roke kmečkemu dekletu, študentu, učitelju, uradniku, da bo delo prečital in se navdušil ob njem. Trgovec mora biti spreten, mora poznati pisatelje in odjemalce, njih velik del osebno, mora sam poznati slovstvo, priporočati izbero, ponuditi novosti, obesiti vsako novo številko baš izišle revije na vidno mesto, prirediti izložbo tako, da vidi mimoidoči vsak teden druge zbirke in knjige, danes slovenske in hrvatske revije, jutri Jurčiča in Šenoo, drugič zopet nekaj letnikov raznih Matic, potem obojne politične in sociološke pisatelje z obeh strani Kolpe; končno Štreklja pa hrvatske narodne pesmi, in tako dalje. Prvi poizkus nam pokaže, da imamo že veliko, zelo raznovrstno in tudi prav dobro slovensko-hrvatsko slovstvo, da pa sami ne vemo zanj ali vsaj za velik njegov del. Kolikrat stojim na ulici majhnega spodnještajerskega mesteca in opazujem včasih cele čete kmečkih žensk, ki stoje pred izložbenim oknom slovenske knjigarne in ki prično pri barvanih papirjih, si ogledajo sliko cesarja Karla v živobarvni uniformi in se lotijo potem čitanja naslovov slovenskih knjig; tudi stopi včasih katera v trgovino, povpraša za knjigo, jo celo kupi. Takšno opazovanje je sila poučno. Četudi ne opazim nikdar dame iz boljših krogov, pač pa jo večkrat vidim

smukniti v „Leihbibliothek“, in dasi opazujem tudi seljake, ki sami povprašujejo za „Štajercem“, nam takšno opazovanje vendar kaže bolj od vsakega navdušenega ali črnogledega članka, da je naš narod že zelo izobražen vkljub ominoznim 90 % kmečkega prebivalstva, in nam tudi živo predoka uspeh primerne izložbene razporedbe in reklamnih sredstev še posebno pri blagu, kakor so knjige. Tem uspešnejša so takšna sredstva pri izobraženstvu, ki je sprejemljivo za takšno reklamo. Visok konto naše inteligence pri nemškem knjigarju prej dokazuje to trditev, nego da bi jo ovrgel. Novost? Ali je lepo? O čem piše? in dama, ki je doslej prebirala samo Engelhorna, poseže tudi po našem čtivu. Mislim, da je naše slovstvo vendar več vredno od vseh Ullsteinovih in drugih „proizvodov za maso“ oziroma, da si jih še vedno lahko kupuješ, če si storil svojo dolžnost napram domačemu dobremu slovstvu, če že ne moreš živeti brez „svetovnega“ ... recimo — blaga.

Ljubljana je za enkrat preskrbljena s knjigarnami. Da ni pred vojno v Trstu in Gorici bilo naše knjigarstvo na boljšem, je krivda tudi dotičnih knjigarjev samih. Trst se sedaj še le baje izboljšuje, v Celju je napredek zelo lep in velik, Maribor pa čaka, da ga podjeten mlad mož osreči s slovensko knjigarno. — Evo, — druga stran solidnega slovstva, trgovsko-politična v smislu podrobnega dela. Ta stran ni najzadnja. Uspeh knjigarne je odvisen od osebne inteligence njenega lastnika.

Pri delu za knjižno zajednico se zavemo dveh institucij, ki so pravzaprav ob sebi umevne, ki jih pa doslej še nimamo in o katerih doslej niti pisali nismo. Njihovo nedostajanje je krivo, da ne poznamo hrvatskega, da ne poznajo slovenskega slovstva. Njihovo nedostajanje bo z absolutno gotovostjo preprečilo knjižno in kulturno zajednico, tudi če bi bil zadnji organist pri gorski fari prešinjen zajedniškega prepričanja. Kakor je nedostatek knjigarne v Mariboru in — do pred nekaj leti v Celju in Trstu — povzročil, da se tamošnje razumništvo še danes ne briga mnogo za slovstvo, za knjigo ali revijo, če ni bilo zanj posebne agitacije, ali da je n. pr. Trst bolj pristopen govoru in novini ter apatičen za knjigo in revijo, tako je nedostajanje komisijonarja ali glavne založbe povzročilo, da velik del slovenskega razumništva doslej sploh še ni videl hrvatske knjige, novine, muzikalije, da torej ne pozna hrvatskega kulturnega življenja; da ne poznamo niti „Matice Hrvatske“, niti D H K (kdo ve, da pomenijo te začetnice „Društvo hrvatskih književnika“?), ne društva lečnikov in njihove publikacije,

ne Savremenika, še manj pa dalmatinskih ali celo slavonskih, bosanskih ali hercegovskih pisateljev, ali novin ali smóter. Mislim, da bi marsikdo izmed nas prav rad čital Vojnovičev „Dubrovnik“, že zato, ker ga hvali Hermann Bahr, ki ga poznamo bolje, nego Matoša ali Polića-Kamova ali kogarkoli iz zagrebškega ali dubrovskega kola. Četvero komisijonarjev rabimo, nič več, pa tudi nič manj; enega za celokupno hrvatsko slovstvo v Ljubljani, po enega za slovensko slovstvo v Zagrebu, Splitu in Sarajevu, vsi drugi knjigarji bi morali kriti svoja naročila pri njih. Pozneje bi mogel (ali moral?) i tržaški knjigar imeti založbo obeh zajedniških slovstev za svoje mesto. Druga conditio, sine qua ostanemo vedno malenkostni, je velik katalog, ali bolje: Katalog slovenskih publikacij, ki ga izdado vsi slovenski knjigarji skupno, — ta ideja je že sprožena v njihovem krogu, — in drugi katalog hrvatskih publikacij, ki ga izdado vsi hrv. knjigarji skupaj, oba pa morata biti vezana v eden volumen, tiskana v primerno visoki nakladi, da ga dobi vsak interesent v roke za primerno ceno in razvidi iz njega stanje sodobnega zajedniškega slovstva, pa tudi njega raznih znanstvenih panog. S tema institucijama dobimo še le v roke sredstvo, da izvemo drug o drugem več nego doslej, da se navadimo na zajedniško obravnavanje obeh slovstev in da si poiščemo v enem katalogu, čegar ne najdemo v drugem. Marsikdaj bi si potem prihranili pot čez Lipsko in Dunaj. Seveda je solidnost pogoj za takšno ujedinjenje slovstva s trgovčevega, ne s pisateljevega stališča. Toda — to je pogoj našega slovstva, našega življenja sploh. Maribor danes še nima slovenske knjigarne. Bolje, da je ne dobi še dvajset let, nego da nam ondotni trg pokvari mož, ki knjigotrštva ne razume. S tem ne uničuje le sebe samega, ampak tudi — in to nam daje pravico, da se brigamo zanj, — naše slovstvo, njegov trg. In organizacijo.

Ugodna posledica takšne organizacije je zvišan konsum, t. j. pomnoženo kupovanje knjig in morda tudi povečana produkcija, tudi rast slovstva v zajednici. Ne more nam biti vseeno, ali kupujejo naše knjige in smotre tudi v Zagrebu, Sarajevu, Osjeku, Splitu in Zadru, ali samo v naših ozkih mejah. Dokaz a contrario: Celjski gimnazijci se pred 12, 15 leti nismo zanimali za slovensko slovstvo, da, 1904 nismo niti v sedmi in osmi vedeli za Župančičevo „Čez plan“, samo za Cankarja smo vedeli in ga kultivirali. Nemški naši sošolci so pa natančno poznali ne le „Hannele“ in Sudermannove spise, ki so bili baš v modi, ter Wildea, marveč vsako nemško slovstveno novost. Zakaj? Videli so jo v izložbi

obeh nemških knjigaren, mi pa svojih novosti nikjer. Saj je takrat še le šlo za kasnejše iztežka priborjeno koncesijo in se slovensko Celje še le sedaj polagoma navaja na svojo knjigarno. Podjetje je k sreči v dobrih rokah in se uspehi že kažejo v kljub vojni dobi. Nazadnje: Na slovstvo ne smemo gledati kakor estet, nego s stališča bralca v Žalcu, Kanalu, Metliki, Brežicah ali Cerknici. Tam so učitelji, sodniki, poštarice, tam čitalnice, tam študentje poleti, in zanje utegne postati katalog slovensko-hrvatske knjižne zajednice mentor in neločljiv spremljevalec, založnikova knjižna znamenja dragoceni kašipoti na marsikterem razpotju. Morda bo potem tudi druga doba za „Vedo“, „Zvon“ ali „Slovana“, za naše pisatelje in not least politike, morda postanejo naše knjigarne kulturna žarišča ne le za svoje mesto, marveč tudi obširno okolico, in morda se kedaj iznova približamo misli na slovensko-hrvatsko Reclamovko, ki bi štela 1000, ali celo 2000 zvezkov po 30, 50 ali 60 vinarjev.

Da se po vojni ne bomo zanimali za vse to? Morda ne, morda pa tudi bolj, nego kdaj doslej. Kdor počaka, pričaka.

Še le z ustvaritvijo slovensko-hrvatske knjižne zajednice in razširitvijo svojega knjižnega trga stopimo na prvi klin do velikega slovstva in do pričetka boljše znanstvene organizacije. A contrario so nam Italijani najboljša primera, pozitivna primera dobre organizacije pa zopet Nemci in še le za njimi drugi narodi. Kropotkin pravi nekje v svojih Spominih, da je opazil, da imajo Italijani izvrstno znanstveno slovstvo in da so izvršili že mnog znanstven eksperiment, dali mnogotero probudo, da se pa mednarodna znanost ni brigala zanje, dokler se niso ponovili njihovi eksperimenti ali raziskovanja v Nemčiji. Na to opozarja Kropotkin svoje rojake. Med vojno se je ententa lotila tudi te stroke in se izrekla, da treba „porušiti nemški znanstveni monopol“. To ni nič drugega, nego priznanje svoje dosedanje organizacijske nezmožnosti. Mi nimamo razloga brigati se zanje, naša naloga je učiti se vsega, kar je dobro in koristno ne glede na to, čegavo je. Zato moramo jemati tudi pri Italijanih, kar najdemo dobrega ali porabnega pri njih. Komu je znan pri nas ekonom Achille Loria, ali filozof Benedetto Croce? Imena Beccaria, Garofano, Lombroso ali Roberto Michels so nam znana kvečjemu preko Nemčije, Boccaccia poznamo le po lascivnem prevodu Sacher-Masocha, založbe Grimm v Pešti. In tako dalje.

(Konec prihodnjič.)

